attributable to the barrows: fragments of an iron artefact (?) and a very small copper-alloy artefact or blank (?); a 1st-millenium hand-thrown (?) pottery sherd; and a daub fragment (Fig. 3).

Dovilas Petrulis

Visginių pilkapynas

2022 m. rugsėjo 25–spalio 4 d. Visginių senkapio (UK 2525) teritorijoje (Telšių r., Upynos sen.) atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai (1 pav.). Tyrimai skirti vertingųjų savybių pobūdžiui patikslinti, senkapio datavimui nustatyti, teritorijos riboms patikslinti. 1976 m. senkapį lankė V. Valatka, jis pažymėjo, kad 2 pilkapiai yra ganykloje ties Virvytės atskardžiais prie Joniko sodybos, 200–250 m į PR nuo Virvytės ir Pateklos santakos (*LIIR*, f.1, b. 1375, p. 337). 1986 m. žvalgomosios ekspedicijos Telšių rajone metu (G. Zabiela) minima „žalvarinė pasaginė segė, rasta pilkapiuose Ubiškės ap., Visginių k., Virvytės (Virvyčios) ir Pateklos santakoje, kasant rūsį 1933 m.“ (*LIIR*, f. 1, b. 1375, p. 336–338). Tuo metu pilkapių žymių neužfiksuota, pastebėtas 40 cm aukščio pylimėlis su grioviu.

Prieš kasant perkasas senkapio teritorijoje buvo atlikti žvalgymai (2 pav.). Žvalgomą teritoriją apėmė lapuočių ir spygliuočių miškas Pateklos ir Virvytės upių santakoje, kairiajame Virvytės upės krante. Medžiais neužsodintos vietos, iki 20 cm gylio, buvo iššvalgytos metalo ieškikliais ir vizualiai. Į pagalbą buvo pasitelkti

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – 2022 m. žvalgomųjų tyrimų vieta; 2 – 2022 m. žvalgymų teritorija; 3 – saugomos teritorijos ribos; 4 – žvalgymų metu rasti I–IV a. radiniai; 5 – žvalgymų metu rasti XX a. radiniai; 6 – spėjamų pilkapių sampilų vietos; 7 – rekomenduojamos saugoti teritorijos ribos; 8 – Antrojo pasaulinio karo apkasų pylimo linija; 9 – ištirti kapai. D. Petrulio brėž.

Fig. 1. Area plan: 1 – 2022 exploratory excavation area; 2 – 2022 field survey area; 3 – boundary of the protected area; 4 – 1st–4th-century finds collected during the survey; 5 – 20th-century finds collected during the survey; 6 – possible locations of barrow mounds; 7 – recommended extension of the protected area; 8 – WW2 trench line; 9 – excavated graves.

2 pav. Žvalgymai pilkapyno teritorijoje iš ŠV. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. Survey in the barrow cemetery area, viewed from the NW.

MINK nariai. Metalo ieškikliais žvalgant saugomo senkapio ribose surasta apie 2 kg metalo laužo ir XX a. būdingų radinių (peilis, šratas, grandis). Rasta Antrojo pasaulinio karo laikotarpiui būdingų radinių: šovinių tūtelių, kulkų. Šie radiniai rasti išilgai saugomos teritorijos esančioje apkasų (pozicijų) pylimo linijos aplinkoje ir sudarė atskirą koncentraciją. Antrojo pasaulinio karo laikų pylimas įrengtas ant kairiosios Virvytės upės terasos ir sudarė ištęstą L formos liniją su posūkiu žvalgytos vietos R dalyje. Vizualiai matomas pylimas siekė iki 35–50 cm aukščio, jo bendras ilgis apie 110 m. Pylimas orientuotas ŠV–PR kryptimis.

Pirmuoju etapu, saugomo senkapio teritorijoje neaptikus archeologiškai vertingų radinių, nuspręsta žvalgyti už objekto ribų. Tikslinant kapinyno ribas ir ieškant duomenų apie senkapį bei pilkapių sampilų vietas, vizualiai ir su metalo ieškikliais buvo iššvalgyta papildoma, netaisyklingos formos, apie 1300 m^2 teritorija (48x35 m), esanti į PR nuo apsaugos zonos

3 pav. Perkasa 7, kapas 1 iš R. D. Petrulio nuotr.

Fig. 3. Trench 7, Grave 1, viewed from the E.

ribos. Šioje teritorijoje, 17 m atstumu į P pusę nuo saugomos teritorijos ribos, ties nežymiu žemių sampilu (apie 40 cm aukščio), 10–15 cm gylyje, šalia negilios įdubos, su metalo ieškikliu rasti 2 įmoviniai ietigaliai. Tai karklo lapo formos plunksnos be iškilios briaunos (III tipo pagal V. Kazakevičių) įmoviniai ietigaliai, datuojami II–IV a. Jie rasti viršutiniame pilkos spalvos žvyringo miškožemio su smulkiais akmenimis sluoksnyje, orientuoti lygiagrečiai vienas

šalia kito. Atradus šiuos senajam geležies amžiui būdingus radinius buvo nuspręsta pratęsti žvalgymus.

Antruoju žvalgymų etapu iš naujo vėl buvo žvalgoma saugomo senkapio teritorija. Po ilgų nerezultatyvių vaikščiojimų žvalgomos teritorijos P dalyje, tarp 2 ąžuolų, 30–35 cm gylyje, nustatyti metalų signalai. Juos patikrinus buvo rasti I–II a. radiniai (įkapės iš kapų 1 ir 2): žalvarinė antkaklė trimitiniais galais, įmovinis kirvis ir pjautuvas. Šie radiniai suteikė informacijos apie kapų vietas, spėjamo pilkapio sampilo 5 arealo vietą. Visų rastų radinių radavietės koordinatės buvo fiksuotos GPS imtuvu. Prieš kasant perkasas radiniai palikti *in situ*, neišimti ir nepakeista pirminė pozicija. Žvalgant vizualiai saugomą teritoriją ir jos PR pusės prieigas nustatytos 5 spėjamų pilkapių sampilų vietos. Šios vietos nustatytos pagal rastų radinių radavietes, reljefo ypatumus. Žvalgymų metu iššvalgytas 8500 m^2 plotas.

Perkasos išdėliotos atsižvelgiant į LiDAR duomenis, žvalgymų metalo ieškikliu rezultatus ir vietovės prieinamumą dėl tankaus miško. Potencialioje spėjamo kapinyno vietoje buvo tiriama 5x2 m dydžio perkasomis. Ties ištirtų perkasų 1–6 aplinka ir saugomos senkapio teritorijos Š ir ŠV dalyje archeologinių objektų ar radinių neaptikta. Perkasose 7, 8 rasti 3 griautiniai mirusiųjų žmonių kapai. Žvalgomųjų tyrimų metu ištirtos 9 5x2 m dydžio perkasos su išplatinimais – iš viso 92,5 m^2 plotas. Rasti radiniai perduoti į ŽMA.

4 pav. Įkapės iš kapo 1: 1 – įmovinis kirvis; 2 – ietigalis; 3 – pjautuvas; 4 – lipdytinės keramikos šukės. D. Petrulio nuotr.

Fig. 4. Grave goods from Grave 1: 1 – socketed axe; 2 – spearhead; 3 – sickle; 4 – hand-thrown pottery sherds.

Perkasoje 7 nukasus viršutinį miškožemio sluoksnį, 20 cm gylyje, perkasos V dalyje, atidengtas kapo duobės kontūras, kurį sudarė rusvų žemių ir priesmėlio sluoksnis. *Kapo 1* duobės dydis – 200x70 cm. Mirusysis palaidotas galva į ŠV, 285°. Galva palenkta prie dešiniojo peties. Griaučių ilgis 167 cm. Rankos per alkūnes sulenktos ir krūtinės srityje sukryžiuotos per riešus. Kojos ištiestos, suglaustos (3 pav.). Fiksuoti du akmenys prie šonų dubens srityje: 15x9x8 ir 10x8x8 cm. Trečias 12x7x8 cm dydžio akmuo rastas prie blauzdos kaulų iš kairės pusės. Palaidojimo gylis fiksuotas 24 cm gylyje nuo žemės paviršiaus (H_{abs} 104,62 m). Remiantis antropologinių tyrimų duomenimis, kaukolės ir postkranijinio skeleto analize, nustatyta lytis – tikėtina, kad tai 20–40 m. vyras. Patologijos: dešiniojo stipinkaulio tipinės vietos sugijęs lūžis (*Colle*'s tipo lūžis). Kape rastos 3 įkapės (4 pav.). Geležinis pjautuvas lenkta nugarėle gulėjo 5 cm atstumu į R pusę prie kairės pusės dubens ir šlaunikaulio. Įmovinis geležinis kirvis rastas šalia pėdos kaulų, kojūgalyje, 3 cm atstumu į PR nuo jų. Ietigalis buvo prie galvos, 3 cm atstumu į PV nuo momenkaulio ir kaktikaulio, dešinėje, smaigalys orientuotas į ŠV 280°. 35 cm gylyje, išpreparuojant kapą, šalia dubens kaulų, rastos 3 smulkios lipdytinės keramikos puodų šukės.

Perkasos 8 centre, 20 cm gylyje, atidengtas 200x75 cm dydžio kapo 2 kontūras. Kontūrą sudarė rusvų žemių ir priesmėlio sluoksnis. 38 cm gylyje išpreparuotas griautinis *kapas 2* (5 pav.). Kaulai smarkiai suirę, griaučių būklė prasta. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į ŠV, 302°. Griaučių ilgis 160 cm. Remiantis fiksuota rankų kaulų pozicija, galima teigti, kad rankos per alkūnes sulenktos ir krūtinės srityje sukryžiuotos per riešus. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusiojo palaikai apdėti akmenimis iš šonų. 2 didesni akmenys rasti prie galvos (dydis 30x27x20 ir 24x20x18 cm), 2 mažesni gulėjo prie dubens iš šonų (dydis 13x9x7 ir 9x8x7 cm). 5 smulkesni akmenys rasti ties kojomis iš šonų. Kapo duobės dugnas pasiektas 48 cm gylyje. Remiantis antropologinių tyrimų duomenimis, kaukolės ir postkranijinio skeleto analize, nustatyta lytis – tikėtina, kad tai per 40 m. moteris be patologijų. Šiame kape rastos 3 įkapės (6 pav.). Žalvarinė masyvi antkaklė trimitiniais galais aptikta ties mirusiojo galva, kaklo srityje. Antkaklė puošni, jos lankelis ornamentuotas įkartėlių linijomis, kurios persuktos visame lankelio ilgyje, spiralės formos. Ties galais puošta iškiliomis žiedelių linijomis, kurios sugrupuotos po 3. Žemiau kaklo, 10 cm atstumu į PV, nuo galvos, rasta žalvarinė akinė segė. Geležinė yla buvo 20 cm atstumu į PV nuo galvos, krūtinės srityje. Pagal rastas įkapes kapo 2 chronologija apima I a. 2 pusę–II a. pradžią.

Kapas 3 fiksuotas 78 cm atstumu į PR pusę nuo kapo 2, perkasos kampe (7 pav.). Kapo kontūrą sudarė tamsiai pilko ir rusvo atspalvio smėlio sluoksnis. Kapo duobės dydis – 200x75 cm. Palaikų būklė prasta, kaulai suirę. Kaukolė išliko ne visa, yra dubens kaulų. Nustatyta, kad mirusysis palaidotas galva į V, 276°. Griaučių ilgis 156 cm. Dešinė ranka sulenkta ir padėta ties juosmeniu. Kairė ranka sulenkta ir padėta ties kairiuoju petimi. Kojos ištiestos, suglaustos. Palaidojimo gylis fiksuotas 39 cm gylyje nuo žemės paviršiaus (H_{abs} 104,41 m). Kapo duobės dugnas fiksuotas 45 cm gylyje. Pagal antropologinių tyrimų duomenis, mirusiojo lytis nenustatyta, o amžius per 20 m. Jame įkapių nerasta.

Šalia kapo 3, 38 cm atstumu į P pusę, atidengta laužavietė. Jos dydis – 47x35 cm. Laužavietės pjūvyje nustatytas juodžemio ir pilko

5 pav. Perkasa 8, kapas 2 iš PR. D. Petrulio nuotr.

Fig. 5. Trench 8, Grave 2, viewed from the SE.

6 pav. Įkapės iš kapo 2: 1 – antkaklė trimitiniais galais; 2 – akinė segė; 3 – yla. D. Petrulio nuotr.

Fig. 6. Grave goods from Grave 2: 1 – neck-ring with trumpet-shaped terminals; 2 – eye brooch; 3 – awl.

7 pav. Perkasoje 8 38–39 cm gylyje atidengti kapai 2 ir 3 iš PR. D. Petrulio nuotr.

Fig. 7. Two graves unearthed in Trench 8 at a depth of 38–39 cm, viewed from the SE.

8 pav. Perkasoje 9 atidengti akmenų vainiko fragmentai, priklausantys pilkapių pagrindui iš Š. D. Petrulio nuotr.

Fig. 8. Stone circle fragments attributed to a barrow base in Trench 9, viewed from the N.

priesmėlio sluoksnis, kuriame rasta angliukų. Surinktos žemės iš laužavietės ir jos aplinkos archeobotaninės medžiagos tyrimams. Archeobotaninių tyrimų metu gauti 3 (30 l) grunto mėginiai. Juose rasta: augalų makroliekanų, kurių dalis buvo suanglėjusios. Be jų aptikta nedidelių kaulų fragmentų, moliuskų kriauklių ir *sclerotia* (*Cenococcum graniforme*) fragmentų. Laužavietės sluoksnio storis iki apatinio kraiko siekė 13 cm. Laužavietės dugnas pasiektas 51 cm gylyje. Pagal perkasoje 8 ištirtų kapų chronologiją, laužavietė datuota I–II a.

Perkasos 9 P dalyje, 13–27 cm gylyje (H_{abs} 104,73–104,87 m), užfiksuota akmenų struktūra – ovalo formos akmenų vainikas (8 pav.). Vidinio rato ertmės skersmuo V–R kryptimi – 1,5 m, o P–Š kryptimi – 1,1 m. Akmenų vainiką sudarė 12 akmenų žiedas. Akmenys sudėti ratu, šalia vienas kito. Vidutinis akmenų dydis 34x34x20, 34x18x16, 20x19x18 cm ir panašus. 2 akmenys rasti žiedo centre, greičiausiai atstumti ar išvirtę iš žiedo vainiko linijos. Akmenys sudėti ant gelsvo smėlio su pilkų žemių intarpais pagrindo, kuris atidengtas 46 cm gylyje. 1 m atstumu į Š pusę nuo akmenų vainiko, ties perkasos R siena, užfiksuoti 4 lauko akmenys vienoje krūvoje. Perkasos Š dalyje, 18–19 cm gylyje, užfiksuoti 2 stambūs lauko akmenys. Šalia šių akmenų neužfiksuoti palaidojimai. Perkasoje 9 rasti akmenų vainiko fragmentai būdingi pilkapių pagrindui. Fiksuotas 30–45 cm storio I–IV a. kultūrinis sluoksnis. Jį sudarė smėlio su rusvomis ir pilkomis žemėmis sluoksnis ir jame atidengti akmenys ir jų struktūra.

2022 m. tyrimų metu perkasose 7 ir 8 rasti 3 griautiniai mirusiųjų žmonių kapai. Pagal rastas įkapes šiuos kapus galima datuoti I–II a. Nustatyta, kad mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestomis kojomis su įkapėmis. Kapuose 1 ir 2 ties palaikų šonais rasti akmenys. Kape 1 rastos įkapės: ietigalis, pjautuvas, įmovinis kirvis, šalia palaikų rasta lipdytinės keramikos šukių. Kape 2 rastos įkapės: antkaklė trimitiniais galais, akinė segė ir geležinė yla. Mirusieji palaidoti galvomis į V–ŠV (276–302°) pusę. Laidosena būdinga senajam geležies amžiui. Perkasoje 9 rasti akmenų vainiko fragmentai būdingi pilkapių pagrindui. Perkasose 7–9 fiksuotas

30–45 cm storio kultūrinis sluoksnis apėmė I–IV a., kuris galėjo priklausyti pilkapio sampilui. Sprendžiant iš atidengtų kapų pozicijos, jų gylio, kapų duobės buvo įgilintos kultūriniame sluoksnyje, susidariusiame pilant pilkapius, laidojant žmones. Tikėtina, kad paruošiant kapų pagrindus (kapai 1, 2), pirmiausia buvo sudėti akmenys, ant kurių vėliau paguldyti mirusiojo palaikai. Spėjamo pilkapio sampilo 5 aukščiausia, centrinė vieta nuo ištirtų kapų užfiksuota 5–6 m į ŠV. Kapai tirti lygioje vietoje, ne ties sampilo pakilimu. Nusakyti spėjamo sampilo apimtį ir pilkapio pagrindo visą konstrukciją remiantis šiais tyrimai yra sudėtinga dėl ribotos apimties tyrinėjimų. Galima teigti, kad tyrinėtame pilkapyne fiksuoti mirusiųjų kapai, kuriuos galime sieti su Šiaurės Lietuvos ir Žemaitijos pilkapių kultūra, o rasti kapai galėjo būti įrengti pilkapyje, jo pakraštyje.

Pagak atliktus tyrimų duomenis nustatyta, kad senkapio vietoje yra pilkapynas. Nustačius galimas pilkapių sampilų vietas, užfiksavus kapus ir archeologinius radinius buvo pateiktas pasiūlymas išplėsti apsaugos zonos ribas archeologijos paminklo PR teritorijos dalyje, apie 70 m Š–P kryptimi ir 75 m R–V kryptimis.

Visginiai Barrow Cemetery

In 2022, a field survey and exploratory excavation were carried out in the territory of Visginai barrow cemetery (UK 2525) (western Lithuania, Telšiai district) (Fig. 1). During a visual survey of the protected area and the approaches to its SE side, five locations of possible barrow mounds were identified. The total surveyed area was 8,500 m^2 (Fig. 2). The exploratory excavation comprised nine trenches measuring 5 x 2 m. Including trench extensions, the total excavation area was 92.5 m^2. Trenches 7 and 8 contained three inhumations (Figs. 3, 5, 7), which were dated to the 1st–2nd centuries on the basis of the grave goods. The deceased were buried in an extended supine position. Stones were found in Graves 1 and 2 at the sides of the remains. In Grave 1, the following grave goods were found: a spearhead, a sickle, a socketed axe, and sherds of hand-thrown pottery (Fig. 4). In Grave 2, the following items were found: a neck-ring with trumpet-shaped terminals, an eye brooch, and an iron awl (Fig. 6). The deceased were buried with their heads to the W-NW (276–302°). Fragments of a stone circle characteristic of the base of barrow mounds were found in Trench 9 (Fig. 8). The 30–45-cm-thick archaeological layer recorded in Trenches 7–9 is attributable to the 1st–4th centuries. According to the research data, it has been established that the site is not an ancient cemetery but a barrow cemetery, the protected area of which should be enlarged.